

ceea ce nu e puțin lucru, dacă e să ne gândim la nișa pe care și-o adâncește azi tot mai tare critică literară.

Anca TOMOIOAGĂ

GEORGE LAKOFF, MARK JOHNSON

METAFORE DUPĂ CARE TRĂIM, TRADUCERE DIN LIMBA ENGLEZĂ DE ALEX VĂSIEȘ ȘI VLAD POJOGA, PREFAȚĂ DE SIMINA-MARIA TERIAN, EDITURA UNIVERSITĂȚII „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU, 2022, 275 p.

DOI: 10.35923/AUTFil.62.21

Anul 2022 a marcat apariția unei traduceri a cărții *Metaphors we live by* (1980/2003), realizată de Alex Văsieș și Vlad Pojoga. Autorii studiului original (în limba engleză), George Lakoff și Mark Johnson, explorează modul în care metaforele pe care le întâlnim în limbajul de zi cu zi influențează nu doar comunicarea, ci și percepția, gândirea și acțiunile noastre. Volumul constituie o inovație adusă lingvisticii începând cu secolul al XX-lea și oferă contribuții directe ale unor teoreticieni din domenii precum dreptul, filozofia, literatura, matematica, politica, psihologia clinică, religia, științele cognitive. Transpunerea în limba română a volumului s-a dovedit a fi un proces dificil, deoarece a traduce un studiu ce include sectoare de analiză atât de variate nu este o sarcină ușoară. A. Văsieș și V. Pojoga au surprins esența *Metaforelor după care trăim* – implicațiile cognitive asupra modului în care omul percepe cultura, societatea, adevărul. Având la îndemână varianta în limba engleză și păstrând obiectivitatea demersului de recenzare, afirmăm că există mici inadvertențe între textul original și mesajul oferit de traducători.

Metafore după care trăim începe cu un capitol distinct, *Cum să facem lucruri cu metafore* (p. X-XV), semnat de Simina-Maria Terian, și precizează rolul pe care o astfel de cercetare îl are în lucrările științifice, aducând în prim-plan sistematizarea metaforei la nivel lingvistic și filozofic, respectiv a „modului în care concepem cultura, societatea, adevărul și mintea umană” (p. XI). În acest sens, textul tradus impune mai multe direcții de comprehensiune a metaforelor, ce pornesc de la ideea că ele nu sunt doar ornamente expresive și nu sunt produse exclusiv ale imaginației. Noutățile oferite se referă la exprimarea unor adevăruri „puternic impregnate de «baza experiențială» a subiecților” (*ibidem*), respectiv la dimensiunea culturală a metaforelor în raport cu implicațiile filozofice și etice. Astfel, acestea creează realitatea și încearcă să o modifice, contribuind în permanență la revizuirea celor două „mituri”

filozofice – al subiectivismului, al obiectivismului –, evidențiind al treilea principiu – „alternativa experiențialistă”.

Prefața cărții nuanțează mijlocul prin care a luat naștere ideea de a aborda subiectul de față și importanța realizării unui studiu ce îngemănează două sfere de analiză distincte – lingvistica și filozofia. În vederea conturării procesului metaforic existent în experiențele umane, a fost necesară preluarea unor idei de bază valorificate de numeroși cercetători precum Charles Fillmore, Terry Winograd, Roger Schank, Ludwig Wittgenstein, Eleanor Rosch, Lotfi Zadeh, Joseph Goguen, Edward Sapir, Benjamin Lee Whorf, Bronislaw Malinowski, Claude Lévi-Strauss, Victor Turner, Clifford Geertz, Robert Shaw, Sandra McMorris Johnson, Y. C. Chiang. Cartea se încheie cu ampla bibliografie consultată în elaborarea acestei lucrări.

Volumul este constituit din 30 de capitole distincte și explică utilizarea metaforelor în situații variate, oferind exemple în acest sens prin clasificarea lor după trăsăturile conexe. Primele trei secțiuni le vizează pe cele structurale – *polemica înseamnă război, timpul înseamnă bani, timpul e o resursă limitată, timpul e o marfă valoroasă*. Acestea evidențiază faptul că „esența metaforei constă în înțelegerea și experimentarea unui anumit lucru în termenii altuia” (p. 3). Pornind de la comprehensiunea sintagmei *metaforă a conduitei*, instituită de Michael Reddy, conchidem că orice unitate noțională este recunoscută în diferite stadii de receptare, în funcție de contextele situaționale avute în vedere. Capitolele 4 și 5 prezintă importanța *metaforelor orientaționale* existente în viața noastră, care au a face cu orientarea spațială și pot varia de la o cultură la alta – *fericirea e în sus, tristețea e în jos; conștient e în sus, inconștient e în jos; sănătatea și viața sunt în sus, boala și moartea sunt în jos; să deții controlul sau puterea e în sus, să fii subordonat sau controlat e în jos; virtutea e în sus, depravarea e în jos; statutul superior e în sus, statutul inferior e în jos; bun e în sus, rău e în jos; rațional e în sus, emoțional e în jos etc.*

Întrucât personificarea și metonimia sunt extensii ale *metaforelor ontologice*, facem o scurtă trecere în revistă a importanței utilizării acestora. Cele două categorii ontologice sunt, în viziunea autorilor, concepte aflate în opoziție, deoarece personificarea reprezintă atribuirea de însușiri umane unor lucruri nonumane, iar metonimia constituie utilizarea unei entități pentru a ne referi la o alta în legătură cu ea. Oferim câteva exemple metonimice: *partea pentru întreg, producător pentru produs, obiect folosit pentru utilizator, operator pentru operat, instituție pentru persoanele responsabile, locul pentru instituție, locul pentru eveniment*. Acestea apar fie „din corelațiile de la nivelul experienței noastre dintre două entități fizice”, fie „dintre o entitate fizică și ceva conceptualizat în mod metaforic ca entitate fizică” (p. 59).

În continuarea studiului, autorii pun în valoare dimensiunile practicii conversaționale, întrucât se identifică numeroase niveluri de receptare – participanți, părți, etape, succesiune liniară, cauzalitate, scop. G. Lakoff și M. Johnson introduc noțiunea de *gestalturi experiențiale*¹ („experiential gestalts”),

1 Nu este singurul cuvânt „inventat” în transpunerea din engleză în română. De-a lungul timpului, și alți filozofi români s-au plâns de „sărăcia limbii” noastre, așa cum, în Antichitate, Lucrețiu deplângea inexistența unor echivalente latine pentru concepte filozofice grecești.

cu referire la polemicile care pot apărea în cadrul unei conversații și la coerența pe care trebuie să o menținem indiferent de contextul în care ne situăm¹. Pentru a întări ideile susținute de această teorie, se propun trei metafore – călătorie, container, construcție –, ce „provin din experiențele noastre concrete și clar delimitate și ne permit să construim concepte extrem de abstracte și de elaborate, precum cel al unui argument” (p. 106). Abstracția și omonimia sunt strategii de analiză lingvistică ale metaforelor. Primul cuvânt se referă la existența unui singur constituent abstract, în timp ce al doilea semnaleză prezența a două elemente diferite și independente. De asemenea, se expun inadecvări pentru cele două situații indicate, făcându-se precizarea că în cazul abstracției nu există metafore clar delimitate. Prin omonimie tare și slabă se încearcă o înțelegere amănunțită a zonelor trăirilor proprii în raport cu versiunea similarității exprimată de teoreticienii omonimiei. Un neajuns al traducerii corpusului de față îl constituie exemplificarea relațiilor de omonimie. A. Văsieș și V. Pojoga au tradus „CONSOLIDAREI”, respectiv „CONSOLIDARE2” pentru „BUTRESS₁”, respectiv „BUTRESS₂” (p. 108). Numeralele sunt utilizate impropriu, deoarece traducătorii au datoriat să respecte utilizarea indicelui și a scrierii cu cifre arabe, așa cum apare în textul din limba engleză; în schimb, ei au îmbinat cifrele romane cu cifrele arabe.

Începând cu diviziunea 21, *Noi sensuri*, se ridică problema metaforelor *imaginative/creative*², întrucât creează o realitate nouă, al căror scop este de a structura sistemul conceptual și activitățile zilnice pe care le îndeplinim – polemizarea, rezolvarea problemelor, organizarea timpului. Astfel, metaforele au reziduuri prin care se conferă coerență anumitor aspecte din rutina noastră. În acord cu Lakoff și Johnson, metaforele „pot fi profesii care se îndeplinesc de la sine” (p. 156).

Următorul capitol studiază crearea similarității în cadrul categoriilor de metafore amintite anterior:

- metaforele convenționale (orientaționale, ontologice și structurale) sunt puse în evidență deseori prin corelațiile pe care le facem în activitățile zilnice;
- metaforele convenționale structurale se fundamentează pe similarități derivate din metaforele orientaționale sau ontologice;
- metaforele noi sunt în mare parte structurale și creează similarități în același mod în care o fac cele convenționale, ce sunt structurale;
- metaforele noi, prin virtutea reziduurilor noi, aleg o serie de experiențe prin evidențiere, minimalizare sau ascundere;
- similaritățile pot fi similarități doar în cazul unei metafore.

Pornind de la ideile amintite anterior, titularii studiului susțin legătura

1 Sintagma menționată conturează modalitatea de „organizare a experiențelor în întregiri structurate” (p. 81), iar pentru o mai bună înțelegere a acesteia este necesară corelarea metaforelor conceptuale cu experiențele trăite de fiecare individ în parte.

2 Prima parte a cărții a abordat metaforele convenționale, „adică metafore care structurează sistemul conceptual obișnuit al culturii noastre” (p. 140), acestea reflectându-se în limbajul nostru de zi cu zi.

dintre similitudine și *teoria comparației*, conform căreia „metaforele sunt chestiuni de limbaj și nu chestiuni de gândire sau acțiune” sau „o metaforă poate să descrie numai similarități preexistente, nu poate crea similarități” (p. 154). Concepția autentică asupra modului în care adevărul e bazat pe înțelegere este legată de structura conceptual umană, cuantificată în natura metaforică. De altfel, volumul *Metafore după care trăim* creionează două mituri – al obiectivismului, al subiectivismului –, autorii analizându-le în corelație cu experiențele vieții. Cu referire la obiectivism, ei subliniază că:

„(1) lumea e făcută din obiecte; (2) dobândim cunoștințe pe care le avem despre lume prin experimentarea obiectelor din ea și prin cunoașterea proprietăților pe care obiectele le au și a modului în care aceste obiecte sunt legate unul de celălalt; (3) înțelegem obiectele din lumea noastră în termeni de categorii și concepte; (4) cuvintele au sensuri fixe; (5) oamenii pot fi obiectivi și pot vorbi obiectiv; (6) e în general bine să fii obiectiv; (7) lucrurile sunt obiectiv adevărate sau obiectiv false; (8) metaforele și alte tipuri de limbaj poetic [...] pot fi evitate mereu când vorbești obiectiv; (9) a fi obiectiv înseamnă a fi rațional; (10) subiectivitatea poate fi periculoasă, având în vedere că poate duce la pierderea contactului cu realitatea” (p. 187-188).

Despre mitul subiectivismului, titularii studiului afirmă următoarele:

„(1) în majoritatea activităților noastre practice de zi cu zi ne bazăm pe simțurile noastre și dezvoltăm intuiții în care putem avea încredere; (2) cele mai importante lucruri din viețile noastre sunt sentimentele noastre, sensibilitățile noastre estetice; (3) arta și poezia transcend raționalitatea și obiectivitatea; (4) limbajul imaginației, mai ales metafora, este necesară pentru exprimarea aspectelor unice; (5) obiectivitatea poate fi periculoasă, pentru că ratează ceea ce este cel mai important și semnificativ pentru indivizi” (p. 188).

Totuși, obiectivismul și subiectivismul sunt complementare, chiar dacă fiecare dintre ele se definește în opoziție cu celălalt. Finalul volumului se materializează în prezentarea contrastivă dintre cele două noțiuni, deoarece, în timp ce obiectivismul se concentrează pe deslușirea lumii exterioare, subiectivismul se referă la înțelegerea gândirii individului.

Postfața cărții evidențiază dorința de a regândi ideile fundamentale ale intelectului uman: „sensul, adevărul, natura gândirii și rolul corpului în modelarea minții” (p. 243). În viziunea autorilor, reflectarea metaforică prezintă patru erori capitale, fapt ce a determinat perceperea eronată a subiectului analizat pe parcursul celor 275 de pagini: „metafora e o chestiune de cuvinte, nu de concepte și se bazează pe similitudine; toate conceptele sunt literale și niciunul nu poate fi metaforic; gândirea rațională nu e în niciun fel modelată de natura creierului și a corpului nostru” (p. 244). Mai mult, se face distincția între metaforă și metonimie, deoarece metafora se constituie pe baza a două compartimente – *domeniul-țintă*, *domeniul-sursă* –, iar metonimia se evidențiază printr-un singur sector – *subiectul imediat*.

Așadar, lucrarea *Metafore după care trăim* se fundamentează pe

rațiunea metaforică pe care o experimentăm fiecare dintre noi într-un moment al vieții noastre. Cu toate că varianta originală (în limba engleză) nu poate fi înlocuită cu nicio traducere de specialitate, traducătorii reușesc să se apropie de sensul pe care G. Lakoff și M. Johnson încearcă să îl ofere cu privire la tematica abordată. De asemenea, considerăm necesar să menționăm existența câtorva neajunsuri ale textului tradus. Observăm câteva stângăcii stilistice, mici greșeli de tehnoredactare, respectiv exprimare deficitară pe alocuri. Repetarea abuzivă a unor termeni¹, ignoranța față de prevederile normative în vigoare² sunt doar câteva dintre aspectele pe care le-am identificat în cadrul traducerii recenzate.

Conchidem că volumul este un instrument util pentru cercetătorii din domeniul lingvisticii, psihologiei, filozofiei și nu numai, aducând în prim-plan o variație culturală bogată bazată pe metaforele conceptuale.

REBECA-IOANA GÎȚ

DUODA

MANUAL PENTRU FIUL MEU. LIBER MANUALIS, TRADUCERE, INTRODUCERE ȘI NOTE DE GABRIELA RADU, EDITURA UNIVERSITĂȚII DE VEST DIN TIMIȘOARA, 2023, 170 p.

DOI: 10.35923/AUTFil.62.22

Traducerea lucrării Duodei, *Manual pentru fiul meu. Liber manualis*, traducere realizată de Gabriela Radu și publicată în 2023 la Editura Universității de Vest din Timișoara, atrage atenția prin calitatea transpunerii „în duh arhaic”, într-un limbaj religios în consonanță cu tematica specifică literaturii parenetice, în care poate fi încadrată și opera Duodei.

Liber manualis reprezintă o carte didactică medievală, scrisă însă nu de un cleric, ci de o femeie, a cărei voce se face simțită dincolo de tiparele obișnuite ale acestui gen de scrieri. Duoda este o aristocrată cu o educație aleasă, care cunoaște bine latina, limba în care își alcătuiește lucrarea, după cum cunoaște foarte bine și textul biblic, din care citează frecvent, fie că e vorba

1 „Cu alte cuvinte, când **vorbim** despre «**experiența** fizică directă», nu **vorbim** despre o simplă chestiune de a avea un corp de un anumit tip, ci mai degrabă despre faptul că **fiecare experiență** se petrece într-un context vast de presupuziții culturale. Prin urmare, poate fi înșelător să **vorbim** despre **experiența** fizică directă, ca și cum ar exista un fel de esență a **experienței** imediate...” (p. 57).

2 Totuși, având în vedere anul apariției traducerii de față, respectiv al DOOM₃, greșelile existente pot fi trecute cu vederea.